

Trauma en traumatische herinneringen

door O. van der Hart

Naar aanleiding van:

Wilson, J.P., en T.M. Keane (red.), *Assessing psychological trauma and PTSD*. Guilford Press, Londen 1997, 577 p.

Hunt, L., M. Marshall en C. Rowlings (red.), *Past trauma in late life: European perspectives on therapeutic work with older people*. Jessica Kingsley, Londen 1997, 237 p.

Ridder, T., en S. van der Veen (red.), *Oorlogskinderen, toen en nu*. Stichting ICODO, Utrecht 1997, 96 p.

Hovens, J.E., en M. Kooyman (red.), *Vluchtelingen en psychotrauma*. Van Gorcum, Assen 1997, 82 p.

Alpert, J.L. (red.), *Sexual abuse recalled: Treating trauma in the era of the recovered memory debate*. Jason Aronson, Londen 1995, 410 p.

De stroom van boeken en artikelen die direct of indirect op het onderwerp psychotrauma betrekking hebben, is in recente jaren zo toegenomen dat gemakkelijk aangenomen wordt dat adequate diagnostiek en behandeling van getraumatiseerde patiënten gemeengoed is geworden in de geestelijke gezondheidszorg. In de praktijk blijkt dit echter fors tegen te vallen. Het is nog maar al te vaak een kwestie van toeval of iemand de deskundige hulp krijgt die bij dergelijke problematiek past. Dit is vooral de trieste stand van zaken bij klachten en stoornissen die gerelateerd zijn aan ernstige traumatisering in de jeugd. Bij een eenvoudige posttraumatische stress-stoornis naar aanleiding van een enkelvoudig trauma op volwassen leeftijd is de situatie waarschijnlijk stukken gunstiger. Maar er is hoop. De hier te bespreken boeken vormen een weerslag van wat er op tal van plaatsen, nationaal en internationaal, aan ontwikkelingen gaande is, en ik verwacht dat hun publicatie ook de praktijk elders ten gunste zal beïnvloeden. Maar zij kunnen niet voorzien in de lacune van een gericht landelijk beleid met betrekking tot de bevordering van passende hulp aan chronisch getraumatiseerde psychiatrische patiënten.

Taxatie en diagnostiek

Een veel gehoorde kritiek op de hantering van de diagnostische categorie posttraumatische stress-stoornis (PTSS) is dat zij, vaak ten koste van andere trauma-gerelateerde stoornissen, overbelicht wordt. Deze kritiek zou zeker van toepassing geacht kunnen worden op *Assessing psy-*

chological trauma and PTSD, waarin het in elk hoofdstuk gaat om het meten van de bij deze stoornis behorende klachten. De flaptekst zegt wel dat het boek gaat over gestandaardiseerde protocollen voor de taxatie van zowel de PTSS als de dissociatieve stoornissen. Echter het ene hoofdstuk, van Marlene Steinberg, dat is gewijd aan de taxatie van posttraumatische dissociatie met behulp van de SCID-D, kan aan de diagnostiek van dissociatieve stoornissen natuurlijk geen recht doen. Maar anders bekeken: het boek laat op een indrukwekkende manier zien hoeveel werk er al verricht is aan de ontwikkeling van meetinstrumenten om PTSS en gerelateerde klachten in kaart te brengen. Zoals dit boek aantoont, gaat het om zoveel verschillende instrumenten dat Susan Solomon, bestuurslid van de International Society of Traumatic Stress Studies, de hoop uitspreekt dat het daarbij blijft en dat toekomstig PTSS-onderzoek meer gericht zal zijn op de verfijning en validering van bestaande instrumenten bij populaties die aan uiteenlopende traumatiserende gebeurtenissen zijn blootgesteld. In dit boek worden diverse vragenlijsten, klinische en gestructureerde interviews en psychofysiologische meetinstrumenten kritisch geanalyseerd, mede aan de hand van bestaande onderzoeksgegevens. Enkele lijsten worden integraal weergegeven, waarvan de uit tien items bestaande 'Peritraumatic Dissociative Experiences Questionnaire', ontwikkeld door Marmar en collega's, niet onvermeld mag blijven. Diverse retrospectieve en prospectieve studies hebben aangetoond dat de gerapporteerde mate van dissociëren tijdens een traumatische ervaring de sterkste predictor is van een zich daarna ontwikkelende PTSS. In het onderhavige boek wordt ook uitvoerig aandacht besteed aan het in kaart brengen van multiculturele en etnische dimensies en aan de rol van gender. Verschillende hoofdstukken gaan in op kenmerken van traumatisering bij specifieke populaties zoals militairen, mensen die aan levensbedreigende ziektes lijden, en kinderen.

Dit boek, geschreven door de experts op de onderscheiden terreinen, is een noodzakelijk naslagwerk voor trauma- en PTSS-onderzoekers. Ik meen dat tal van hoofdstukken eveneens van groot belang zijn voor hulpverleningsinstanties waar men ernst wil maken met het in kaart brengen van trauma-gerelateerde problematiek teneinde een op maat gesneden behandeling te kunnen aanbieden. Maar, zoals gezegd, het ophebben van de PTSS-bril kan ook tot te sterke blikvernauwing leiden.

Psychotrauma en ouderen

Onder de in het vorige boek genoemde specifieke populaties ontbreken ouderen als een aparte groep. Dat is waarschijnlijk tekenend voor de ontwikkeling van het traumaveld in het algemeen: de ouderen komen er bekaaid af. Hierbij moet overigens wel aangetekend worden dat

de Nederlandse onderzoekster Aarts en collega's systematisch uitstekend werk doen om in deze lacune te voorzien (zie Aarts en Op den Velde 1996). Ook de redacteurs van *Past trauma in late life*, drie Britse maatschappelijk werkenden, onder wie een hoogleraar in het maatschappelijk werk, willen dit doel met hun boek dienen. Hier valt op dat verschillende auteurs, onder wie de Nederlandse psychiaters Schreuder en De Levita, veel aandacht besteden aan de psychische gevolgen van oorlogstrauma's bij veteranen en burgers en aan de traumatisering van holocaust-overlevenden. Hierdoor realiseren we ons dat de aandacht voor getraumatiseerde oudere mensen vaak – direct of indirect – aanwezig is in recente verhandelingen over de psychische gevolgen van de Tweede Wereldoorlog (zie Bramsen 1995).

Naast de aard van deze trauma's van ouderen zijn er bij de gevolgen daarvan voor hen en bij de hulpverlening specifieke probleemgebieden die aandacht behoeven. Zo'n gebied betreft de afnemende spankracht, waardoor men minder in staat is het hoofd te bieden aan onverwerkte vroegere ervaringen, een thema dat in dit boek uitvoerig aan de orde komt. De titel van Schreuders bijdrage, 'Post-traumatic re-experience in old age: working through or covering up?', verwijst naar een centraal dilemma in de hulpverlening aan getraumatiseerde oudere patiënten of cliënten. De teneur van dit boek is dat deze mensen, in hun behoefte hun leven op een rijtje te zetten, vaak meer baat hebben bij het praten over wat hun is overkomen – niet alleen de oorlog maar ook seksueel misbruik of verwaarlozing – dan aan het advies 'het maar te vergeten'. Het probleem waar zij zo vaak mee te kampen hebben, is dat er niemand naar hen heeft willen luisteren. Ik maak graag aparte melding van de ontroerende bijdrage van Miesen en Jones over dementeren als nieuw trauma voor degenen wie dit treft en als stoornis waardoor vroeger onverwerkt trauma aan de oppervlakte komt.

Past trauma in late life zou mijns inziens verplichte lectuur moeten zijn voor alle hulpverleners in de ouderenzorg. Opdat het een zo ruim mogelijk lezerspubliek bereikt, lijkt mij een Nederlandse vertaling aangewezen.

Symposia

De informatieoverdracht over traumatisering en de gevolgen ervan vindt voor een niet onaanzienlijk deel tijdens symposia plaats. Recent verschenen twee bundels met de lezingen van dergelijke conferenties. Bij *Oorlogskinderen, toen en nu* gaat het om het gelijknamige, in 1996 door het ICODO georganiseerde symposium. Het bundelt kennis van enerzijds de psychische gevolgen van de ellende die mensen als kind tijdens de Tweede Wereldoorlog hebben ondervonden, en anderzijds de problematiek van jonge vluchtelingen die de laatste jaren naar Nederland gekomen zijn. Het boekje bevat bijdragen van wisselende omvang en

gehalte, waarbij met name het eerste hoofdstuk ('Traumatisering en ontwikkelings-interferentie bij kinderen in en na de Tweede Wereldoorlog') van Han Groen-Prakken lof verdient. De lange-termijnbehandeling van individuele en gezinsproblematiek die de psychoanalyse te bieden heeft, is tot haar recht gekomen bij de problematiek ten gevolge van de Tweede Wereldoorlog. De Levita uit daarbij terechte kritiek op de houding van de overheid, die als laat effect van een oorlogstrauma bij kinderen uitsluitend PTSS-symptomen erkent. Bij de behandeling van getraumatiseerde jeugdige vluchtelingen, zoals door Guus van der Veer beschreven, ligt het accent op een fasengerichte aanpak die door steeds meer therapeuten van getraumatiseerde mensen wordt toegepast. De hantering van een dergelijk fasenmodel voor behandeling wordt internationaal als de 'standard of care' gezien. Van der Veer bespreekt hierbij een aantal specifieke moeilijkheden, kenmerkend voor deze doelgroep, en die liegen er niet om.

Het boekje *Vluchtelingen en psychotrauma* bevat de teksten van lezingen die gepresenteerd zijn tijdens het gelijknamige symposium in 1996, georganiseerd door 'De Gelderse Roos' en 'Centrum '45'. In Nederland groeit het besef dat tal van vluchtelingen ernstig getraumatiseerd zijn en dat therapie voor hen mede op trauma-behandeling gericht moet zijn. Verschillende auteurs wijzen er echter ook op dat een dergelijke gerichte hulpverlening nog in de kinderschoenen staat en dat aan methodiekontwikkeling en effectmeting nog bijzonder weinig is gedaan. Daarbij gaat van het politieke klimaat een extra remmende werking uit. Kooyman wijst terecht op het feit dat onzekerheid over een vluchtelingenstatus of een verblijfsvergunning traumabehandeling in de weg kan staan. Hoewel er in de diverse bijdragen interessante informatie staat, lijdt dit boekje aan het voor lezingen vaak onvermijdelijke euvel dat tal van essentiële onderwerpen wel aangestipt maar nauwelijks uitgewerkt worden. Zo valt in Hovens' bijdrage over 'De onmogelijkheid van het vermijden van traumatische herinneringen' op dat hij weliswaar de fasering van PTSS-behandeling aanbeveelt maar daarbij beweert dat er nauwelijks aandacht aan is besteed. Dat klopt niet: zie bijvoorbeeld Brown, Schefflin en Hammond (1997) voor een grondige bespreking van de uitgebreide literatuur over dit onderwerp. Voorts verwijst hij in de discussie over het voorkomen van amnesie voor traumatische ervaringen slechts naar auteurs die juist niet gespecialiseerd zijn op het terrein van traumatische herinneringen. Zo geeft dit boekje aan dat er inderdaad nog veel geleerd moet worden.

Lezing van beide bundels leidt tot de conclusie dat er in ons land op het terrein van hulpverlening voor getraumatiseerde oorlogsgetroffenen en vluchtelingen – deze aanduidingen zijn in veel gevallen synoniem – veel gaande is. Maar ook al wordt met deze uitgaven getracht de kennis te bundelen, opvallend is toch de versnippering van praktijkervaring, methodiekontwikkeling en theoretische kennis. Aan onderzoek met

betrekking tot getraumatiseerde vluchtelingen is men nog nauwelijks toegekomen. Misschien is de tijd rijp voor de ontwikkeling van een handboek op dit terrein, waarvoor dan alle krachten gebundeld worden.

Traumatische herinneringen

Sedert een aantal jaren woedt in verschillende landen, de Verenigde Staten voorop, een discussie – die soms het karakter van een regelrechte oorlog heeft – omtrent het waarheidsgehalte van ‘hervonden’ herinneringen aan trauma, in het bijzonder seksueel misbruik in de vroege jeugd. Zoals te verwachten, is in de media vooral aandacht besteed aan extreme standpunten: enerzijds de naïeve hulpverleners die hebben gemeend dat dergelijke herinneringen zonder meer op waarheid berusten (waarop allerwegen afwijzend wordt gereageerd), en anderzijds de beschuldigde ouders en de wetenschappers aan hun kant volgens wie hervonden herinneringen per definitie fictieve herinneringen zijn. Het laatste standpunt, dat psychogene (of dissociatieve) amnesie voor trauma niet zou bestaan, heeft het korte tijd goed gedaan in de media. Diverse wetenschappers echter zijn in staat geweest nuances aan te brengen. Gelukkig wordt nu van verschillende kanten gestreefd naar het vinden van een soort overkoepelende visie, waarin schijnbaar tegenstrijdige argumenten en bevindingen tot hun recht kunnen komen.

Een genuanceerde en evenwichtige bijdrage aan deze discussie en een belangrijke bron voor deskundigheidsbevordering op dit terrein wordt geboden door het boek *Sexual abuse recalled*. De auteurs zijn psychoanalytisch en psychodynamisch georiënteerde psychotherapeuten, die allen zeer ervaren zijn in de behandeling van patiënten met mogelijke herinneringen aan seksueel misbruik in de jeugd. Zij zijn ook grondig geïnformeerd over gerelateerde onderzoeksgebieden en de toepasbaarheid van de aldaar verkregen resultaten op het onderhavige gebied. In het laatste hoofdstuk laat Judith Alpert, de redacteur van dit boek, aan de hand van een verscheidenheid aan casuïstiek zien om wat voor complexe materie het in de praktijk gaat (en hoe gemakkelijk een vooringenomen standpunt deze complexiteit geweld aandoet). *Sexual abuse recalled* is een zeer aan te bevelen boek voor oprecht geïnteresseerde klinici en onderzoekers die de uitdaging van een zorgvuldige bestudering van dit zo beladen en complexe onderwerp aan willen gaan.

Literatuur

- Aarts, P., en W. Op den Velde (1996), Prior traumatization and the process of aging: Theory and clinical implications. In: B.A. van der Kolk e.a. (red.), *Traumatic stress*. Guilford Press, New York, p. 359-377.
- Bramsen, I. (1995), *The long term psychological adjustment of World War II survivors in the*

Netherlands. Eburon, Delft.

Brown, D., A.W. Schefflin en D.C. Hammond (1997), *Memory, trauma treatment, and the law.* Norton, New York.

Correspondentieadres van de auteur: prof. dr. O. van der Hart, Riagg Z/NW, Olden-
aller 1, 1081 HJ Amsterdam.